

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
SOSYAL HİZMET BÖLÜMÜ

SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI DERSİ I-II

KURUM ADI

HAYAT SENDE GENÇLİK AKADEMİSİ DERNEĞİ

18 YAŞ ÇOK ERKEN PROJESİ

STAJYER

ŞÜKRAN ARSLAN

MUSA KAZİM BUĞDACI

EĞİTSEL DANIŞMAN

ENGİN FIRAT

ANKARA,2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET

ÖNSÖZ

GİRİŞ

YÖNTEM

KORUMADAN AYRILMADA DÜNYA UYGULAMALARI

18 YAŞ ÇOK ERKEN PROJESİ

GÖRÜŞME-1)

GÖRÜŞME-2)

GÖRÜŞME- 3)

GÖRÜŞME-4)

GÖRÜŞME- 5)

GÖRÜŞME- 6)

GÖRÜŞME-7)

GÖRÜŞME-8)

GÖRÜŞME-9)

GÖRÜŞME-10)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

KAYNAKÇA

EKLER

EK 1.

EK 2.

EK 3.

EK 4.

ÖZET

“18 yaş çok erken” kampanyası, Türkiye’de koruma altında kalan çocuk ve korumadan ayrılan gençlerin hakkında mevzuatta var olan ancak uygulamadaki sıkıntıları gidermek için toplumda ve kamuoyunda farkındalık oluşturmak amacıyla başlatılmıştır. Staj bitirme projesi kapsamında kampanyaya ek olarak, literatür taraması yanında, devlet korumasından ayrılan ve halen koruma altında kalan kişilerle görüşme yapılmıştır.

Bu çocuk ve gençler kurum bakımından yaşadıklarından kaynaklı, kurumdan ayrıldığında hayatın birçok alanında sıkıntılar yaşamaktadır. Bu sıkıntılardan bazıları yaptığımız görüşmeler doğrultusunda; erken yaşta evlilik, yönlendirme ve rehberlik eksikliğinden kaynaklı parasını kontrol edememe, suça sürüklenme, fuhuşa zorlanma, çeşitli psikolojik vb. sorunlarla karşı karşıya kalmakta ve bu güçlükler karşısında baş edebilme becerilerini kullanamamaktadır.

17 sorudan oluşan bir anket formu ile kurumdan ayrılan ve halen kurum bakımında olan 10 kişi ile görüşme yapılmıştır. Yapılan görüşmeler etik ilkeler doğrultusunda yapılmış olup kişiler gizli tutulmuştur. Görüşmelerden bazıları yüz yüze yapılmış, bazıları ise bütçe kısıtlılığından dolayı telefon, facebook veya mail üzerinden yapılmıştır. Telefon ve facebook ile yapılan görüşmeler yeterli bilgiye ulaşma konusunda kısıtlı olmuştur. Yüz yüze yapılan görüşmeler daha verimli olmuştur. Yapılan tüm görüşmeler kişilerin izni alınarak gizlilik ilkesi çerçevesinde hikayeleştirilmiştir. Katılımcıların çoğu kampanyaya yoğun ilgi gösterdiklerini belirterek 18 yaşın neden erken olduğunu kendi deneyimleri doğrultusunda aktarmışlardır.

ÖNSÖZ

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ile 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında bakım tedbiri uygulanan çocuk ve gençlerin eğitimlerine devam etmemeleri durumunda 18 yaşında kaldıkları kurumlardan veya koruyucu ailelerin yanından ayrılmak zorunda kalmalarının çocuk ve gençleri birçok riske maruz bırakmaktadır.

Hayat Sende Derneği sivil toplum ruhu kimliğini kullanarak, bu konuda farkındalık oluşturmak, mevzuatta var olan ama uygulamada sıkıntılar olan korumadan ayrılan gençlerin sorunları hakkında kamu kurumlarının kapasite geliştirmelerini ve sorumluluklarını hatırlatmak amacıyla yuva ve yurtlardan ayrılmak için “18 yaş çok erken.” kampanyasını başlatma kararı almakta olup korumadan ayrılma yaşının 18’den 21’e çıkarılması gerektiğini düşünmektedir.

Bu çalışma, söz konusu yuva ve yurtlardan ayrılmak için 18 yaş çok erken konulu kampanyaya ek olarak uluslararası literatür taraması yapmak ve daha önce yetiştirme yurtlarından ayrılmış, kampanya hakkında bilgisi olan 10 kişiyle kendi deneyimleri doğrultusunda görüşme yaparak elde edilen bilgiler doğrultusunda destekleyici bir metin ile kampanyaya katkı sunmaktır.

GİRİŞ

Çocuk Yuvası, Sevgi Evi, Çocuk Evi, Çocuk Destek Merkezi, Koruyucu Aile Modeli gibi hizmet modellerinden yararlanan gençlerin eğitimlerine devam etmemeleri durumunda, korumadan ayrılma yaşlarının 18'inde son bulması, en savunmasız durumdaki bu gençleri birçok sıkıntıyla yüz yüze getirmektedir. Korumadan ayrılan gençlerin başvurabileceği bir mekanizma olarak kurulan, Bakım Sonrası Rehberlik Hizmetleri Birimlerinin aktif olarak çalışmadığı görülmektedir. Gelişmiş birçok ülkede olduğu gibi, korumadan ayrılma yaşının en az 21'e yükseltilmesi gerekliliği düşüncesiyle 18 yaşında korumadan ayrılan gençlerin temel yaşam becerilerini kazanmadan hayata tutunmada zorluklar yaşaması bu çalışmaya ivme kazandırmıştır.

Hayat Sende Derneği kurulduğu andan itibaren koruma altında yetişen çocuk ve gençlerin hayatlarına yenilikçi çözümler getirmek amacıyla çalışmalar geliştirmekte, özellikle toplum ve medya nezdinde koruma altındaki çocuklara ilişkin olumsuz söylemlerle mücadele ederek, sosyal dışlanmalarını önlemeyi ve aktif sosyal içerme çalışmalarını geliştirmeyi ana hedef edinmiştir. Koruma altındaki çocukların ve korumadan ayrılan gençlerin sorunları hakkında toplumda ve kamuoyunda yeterince farkındalık olmaması, gençleri, ayrımcılığa uğrama, haklarına erişememe, suça ve fuhuşa sürüklenme gibi birçok olumsuz durumla karşı karşıya bırakmaktadır.

Yukarıda kısaca ifade edildiği üzere, bu çalışmanın konusunu 18 yaşında devlet korumasından ayrılan gençlerin iş, eğitim, sağlık, evlilik ve sosyal hayatta karşılaştığı

zorluklar ve bu zorluklar karşısında baş edebilme mekanizmalarını yeterli düzeyde kullanabilme becerisi oluşturmuştur.

YÖNTEM

Bu çalışmada devlet korumasında kalan ve ayrılan gençlerle yapılan görüşmeler doğrultusunda nitel veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Görüşmeler, süreçle ilgili bilgisi olan seçilmiş kişilerle yapılmıştır. Bu görüşmelerin bazıları yüz yüze yapılmış bazıları ise telefon ve mail üzerinden gerçekleştirilmiştir. 01.03.2016- 22.04.2016 tarihleri arasında yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler katılımcıların izni doğrultusunda etik ilkeler çerçevesinde hikayeleştirilmiştir. Söz konusu bu çalışma, korumadan ayrılmak için 18 yaş çok erken kampanyasına destekleyici nitelikte bir değerlendirme metni hazırlayıp kampanyaya katkı sunmak amacıyla yapılmıştır.

KORUMADAN AYRILMADA DÜNYA UYGULAMALARI

York Üniversitesi'nden Mike Stein, devlet korumasından çıkan İngilizlerin, diğer dünya ülkelerinde korumadan ayrılanlar ile de karşılaştırarak, nasıl ayakta kaldıklarını değerlendirdi.

Devlet Korumasından Ayrılanlar Haftası'nın açılışına dikkat çekmek için, York Üniversitesi'nden emekli Profesör Mike Stein; İngiltere'deki kurum korumasından ayrılanlara verilen hizmeti, dünyanın diğer ülkeleri ile kıyaslayarak değerlendirdi.

İngiltere ve Batı Avrupa ülkelerinin birçoğunda, kurum korumasından çıkanların hem oranı hem ihtiyaç duyduğu hizmet, dünyanın geri kalanından oldukça farklıdır.

Birçok Afrika, Asya ve Güney Amerika ülkelerinde ve bazı komünizm sonrası Avrupa toplumlarında: ailelerinden ayrı yaşayan tahmini 2 milyon çocuk ve genç kurum bakımındadır.

Bu tabii ki yoksulluk, savaş, kıtlık, salgın hastalıklar (en son yaşanan Ebola salgını) gibi felaketlerin toplum ve doğal olarak aileler üzerindeki en net sonucudur.

Bu ülkelerin birçoğu, Birleşmiş Milletler desteği ile koruma altındaki çocuklar için, kurum bakımını ve bunun doğurduğu zararlı sonuçları, destek programları ile en aza indirmeye, çocukları ailelerinin ya da akrabalarının yanında desteklemeye çalışıyorlar. Küçük çocuk evleri ya da koruyucu aile bakım modeline doğru ilerliyorlar.

İngiltere ve birçok Batı Avrupa ülkesinde, gençlerin birçoğu koruma sisteminden; koruyucu aile yanından, evde bakım hizmetinden, çocuk evlerinden ya da akraba bakımında iken ayrılıyor, ancak aralarında oransal farklar var.

Diğer Batı Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında İngiltere’de, gençlerin akraba bakımında iken koruma sisteminden ayrılmaları çok düşükken, koruyucu aile yanındayken ayrılma oranları oldukça yüksek, evde bakım modelinde ise koruyucu aileye nispeten daha azdır.

İngiltere’nin de içinde bulunduğu birçok Batı Avrupa ülkesinde, bu gençlerin büyük bir kısmı, evden ayrılma yaşından oldukça küçükken, 16-18 yaş arasında koruma sisteminden ayrılıyor ve çok daha kısa sürede, çok daha büyük değişikliklerle baş etmek zorunda kalıyorlar.

İngiltere ve diğer Batı Avrupa ülkelerinde artık, bu genç insanlar için hazırlanmış yerleşimlerde kalma fırsatı veren yeni yasalar ve düzenlemeler var.

İngiltere’de bu gençler 21 yaşına kadar koruyucu aile yanında kalabiliyor. İskoçya’da, 2015 Nisan’ından beri, her türlü koruma modelinde, sadece koruyucu aile yanında değil, 21 yaşına kadar kalabiliyor. Bu aynı zamanda 21 yaşına kadar 'yetiştirilme ve eğitimi yasal bir hak olarak tanımlayan Almanya için de geçerli.

Avrupa’da, içinde görev ve gücü birleştiren daha geniş bir ‘kurumsal ebeveynlik’ politikası geliştirilerek, koruma sisteminden ayrılanlar için özel bir mevzuat hazırlanması hususunda İngiltere önderlik etmiştir.

Danimarka, Norveç ve İsveç’te, yaklaşım ‘evrensellik’ olmuş ve geliştirilen yasa ve politikalar, özel çözümler yerine, sistemin içindeki tüm gençleri kapsayacak şekilde hazırlanmıştır.

Ancak, koruma sisteminden ayrılanların ihtiyaçlarını karşılama noktasında başarısızlık yaşanması, yine bir 'evrensel' yaklaşım çerçevesinde, özel bir mevzuat hazırlanmasına sebep olmuştur.

Genel olarak bakıldığında, İngiltere bu konuda diğer Batı Avrupa ülkelerine nazaran daha güçlü bir yasal çerçeveye sahip. Ancak devam eden sorunlar gösteriyor ki, daha istikrarlı ve donanımlı yerleşik bakıma, daha denetimli bir eğitime, akraba bakımının daha çok desteklenmesine, bu genç insanların ayrılmaya hazır olana kadar sistemde kalmalarına olanak tanıyan fırsatlara ihtiyaç var.

Bu alanda uluslararası karşılaştırmalar yapmak kolay değil; ancak bu gençlerin sistemden geçişini dar bir çerçeveden de olsa görebilmek, koruma sisteminden ayrılanların hayatlarını dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar kolaylaştırmamıza yardımcı olacaktır.’

18 YAŞ ÇOK ERKEN PROJESİ

Proje başlığı olan “Yuva ve yurtlardan ayrılmak için 18 yaş çok erken” konulu araştırmamız, Hayat Sende Derneği’nin başlatmış olduğu kampanya kapsamında mevcut mevzuatı değiştirmek için geniş çaplı çalışmalar yürütülerek hedefe ulaşma yönünde gerekli adımlar atılmış, stajyerler olarak yaptığımız uluslararası literatür taraması yanında araştırmanın daha detaylı bir gerekçesi oluşturulması adına devlet korumasından ayrılan ve yürütülen kampanya hakkında bilgisi olan yaklaşık 10 kişiyle gizlilik ilkesi doğrultusunda 17 tane açık uçlu soruyla görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmenin amacı, yuva ve yurtlarda kalan gençlerin kendi deneyimleri doğrultusunda görüş ve önerilerini paylaşarak hazırlayacağımız proje metnine katkı sunmaktır. Yapılan görüşmeler konuya ilişkin açıklayıcı ve destekleyici veriler elde etmek üzere gizlilik ve etik ilkeler doğrultusunda hikâyeleştirilerek sorular eklerde sunulmuştur.

GÖRÜŞME-1)

Anketimize katılan 37 yaşında olan ve şu anda bir devlet dairesinde memur olarak görev yapan Y.Ö. isimli kadın ile yüz yüze yaptığımız görüşmede sorduğumuz sorulara ilişkin şu yanıtları vermiştir:

“1980-1996 yılları arasında babamın ölümü ve annemin başka bir evlilik yapması üzerine devlet korumasına bırakıldım. Yurtta kaldığım süre içerisinde yaşamın her alanında birçok zorlukla karşılaştım. Temel ihtiyaçlardan tutun da yuvada çalışan personelin hizmet içi

yetersizliğinden kaynaklı arkadaşlar ve bakıcılar tarafından şiddete maruz kalmaktan, okulda dışlanmaktan, devletin sunduğu hizmetlerin yetersizliğinden kaynaklı tek tipleştirilmekten, yaşamın her alanında ihmal ve istismara maruz kalmaktan ve bunun yanında kendi haklarımızın farkında olmamak gibi bir sürü zorlukla karşılaştım.. Kendimi ifade edebilecek ortamın olmaması, karşılaştığım zorluklarla baş edebilme potansiyelimi düşürüyor, içine kapanık -pasif- bir kişilik sergilememe neden oluyordu. Yurtta yaşadıklarım ve maruz kaldığım durumlar benim sosyal, özel ve diğer bütün yaşantıma etki ediyor, nasıl davranmam gerektiğini kestiremiyordum. 18 yaşına yaklaştığımda geleceğe yönelik endişelerim artıyordu hayatın zorluklarına karşı nasıl mücadele edeceğimi bilmiyordum. Bu yüzden yaşadığım onca şeye rağmen kurumdan ayrılma isteğim oluşmuyordu ancak kanun gereği 18 yaşına geldiğimde devlet korumasından ayrıldım ve süre beklemeden devletin bize sunmuş olduğu işe yerleştirme kanunuyla memur olarak göreve başladım ve eğitime ara vermek zorunda kaldım. Yaşamın her alanında kendimi yetersiz ve donanımsız hissediyor, toplumda ve iş ortamında uyum problemleri yaşıyordum. Aile bireyleriyle görüşemediğimden yalnızlık duygusu yaşıyordum bu da evlilik konusunda düşünmeden acele etmeme neden oldu ve 20 yaşında evlilik yaptım şu anda iki kız çocuğu annesiyim. Yurtta kaldığım sürede yaşadığım bazı travmatik durumlar evliliğimin ilk yıllarında bocalama dönemi yaşamama sebep oldu.(evlilik birliğinin sağlanması ile ilgili sorunlar, eşimle bazı özel durumlarda yaşanan sıkıntılar, vs.)

Yuvada kaldığımız süre içerisinde bazı temel yaşam becerilerini öğrenmememizden kaynaklı yuvadan ayrıldıktan sonra sosyal hayata adapte olma konusunda birçok sorunla karşı karşıya kaldım. Hayatta bize rehberlik eden, doğru yolu gösteren ve bize eşlik eden birilerinin olmaması yanlış kararlar almamda etkili oluyor, kazandığım parayı dahi nasıl kullanmam gerektiği bilincine varamıyordum.

Hayat Sende Derneği'nin yürütmüş olduğu "18 yaş çok erken" kampanyasını bu bağlamda çokça destekliyorum. Kendi yaşadıklarımın yola çıkarak; hayata atılmak için 18 yaşın çok erken olduğunu düşünüyorum. Özellikle ailesi olmayan gençler bu dönemde en çok devlet korumasına ihtiyaç duymaktadır. Bazı arkadaşlarımız ailesi olmadığı için suça sürüklenme, fuhuşa zorlanma, ihmal, istismar ve tecavüze uğrama gibi durumlarla karşılaştılar. Birçoğumuz üniversite çağında olmamıza rağmen bu haktan mahrum bırakıldık. Bu yaş yurtlardan ayrılmak için tehlikeli bir sürecin başlangıcını göstermektedir. Bunun yanında yurtlardan ayrılan gençlerin takip sürecinin devam etmemesi ve rehberlik eksikliğinden kaynaklı kendi sorumluluklarının bilincinde olmaması nedeniyle öz-farkındalık becerilerinin gelişmeden hayata atılmasını yanlış buluyor 18 yaşın yurtlardan ayrılmak için erken olduğunu bir kez daha vurgulamak istiyorum."

GÖRÜŞME-2)

Anketimize katılan 25 yaşında, üniversite öğrencisi ve devlet koruması halen devam etmekte olup kredi yurtlar kurumunda barınan A.Y. adlı kadın ile yüz yüze yaptığımız görüşmede sorduğumuz sorulara ilişkin şu yanıtları vermiştir:

"1992 yılında anne ve babamın boşanması ile aile parçalanması sonucu terk edilip devlet korumasına bırakıldım ve halen korumam devam etmektedir.. Koruma altında kaldığım süre içerisinde birçok sorunla karşılaştım ve bu sorunlar tüm hayatım boyunca devam ediyor. Karşılaştığım sorunlardan en önemlisi ve beni en çok etkileyeni şiddetti. Kurumda bakım veren personelin şiddeti ve akran şiddeti karşısında hayata tutunmak için güçlü durma zorunluluğu hissettim. Aslında bu durum karşısında duygularımı bastırmak zorunda kalmam pasif bir kişilik sergilememeneden oluyordu kendimi ifade etmekte güçlük çekiyordum. Yurtta kaldığım süre içerisinde dengeli beslenme alışkanlığı edinemedim sevdiğimiz yemekleri yeme şansımız yoktu hangi yemek çıksa o gün o yemeği yemek zorunda

kalıyorduk. Bu yüzden doğru düzgün beslenemiyor ve yemekleri sevemiyordum. Karşılaştığım sorunlardan bir diğeri ise okulda dışlanmam ve ötekileştirilmemdi. Okulda sürekli olarak duyduğum “yuvalı, yurtlu, yurt çocuğu” gibi söylemler beni üzüyor ve toplumun en alt tabakasında konumlandırılıyordum. Yuvada bizimle iletişim kuran kimse olmadığından ve okulda da dışlanma korkusundan her geçen gün toplumdan uzaklaşıyor ve insanlarla iletişime geçme konusunda bazı zorluklar yaşıyordum. Yuvadaki personellerin gerek iletişim konusunda gerekse vicdani yoksunluktan kaynaklı yönlendirme yetersizliğinden ve yaşımın küçük olmasından kaynaklı hayata dair tercihlerimi doğru yapamayarak hem zamandan kaybettim hem de yaşıtılarından birçok konuda geri kaldım. Aslında okulda başarılı bir öğrenciydim ama rehberlik eksikliğinden kaynaklı geleceğe dair bir yol haritası çizemiyor, yanlış kararlar veriyordum. Yaptığım en büyük yanlışlardan biri de düz bir lisede okul birincisiyken gelecek kaygısı yüzünden kolay iş bulurum düşüncesiyle kimseye danışmadan okuduğum küçük bir şehirde ticaret meslek lisesine kaydımı almam oldu. Okul seviyesinin düşük olması benim de seviyemi düşürüyordu bunun farkındaydım ama başka çarem kalmamıştı. Lise serüvenim bu şekilde devam ederken iki yıllık bir bölüme yerleştim ama istediğim bir bölüm ve sevdiğim bir ortam değildi, alışamadım üniversite ortamına. Korunma sürecim devam ederken bir daha hazırlandım üniversite sınavına ve çok iyi bir puan alarak dört yıllık bir bölüm kazandım. Şu an son sınıftayım ve korunma sürecim devam etmekte ancak mezun olmamla birlikte korunma kararım kalkacağından gelecek konusunda çok endişeliyim.

Parçalanmış aileden geldiğimden aile bireyleriyle neredeyse görüşmüyorum. Yurtta kaldığım süre içerisinde tatil günlerinde sadece babamla görüşüyordum annemle hiç görüşmediğimden hatırlamıyorum. Yalnız yaşamaya ve hayatın zorlukları karşısında dirençli durmaya o kadar alıştım ki; bu saatten sonra kendimi bir aile içerisinde yaşamayı hayal bile edemiyorum, o

derece yabancıyım aile ortamına. Bu yüzden yurttan ayrılma isteğim hiç oluşmadı ve 18 yaşında olan bir kişiden daha fazlası olabilmek için yurttan çıkmam anlamsızdı zaten. Özellikle 18 yaşın yurtlardan ayrılmak için çok erken olduğunu ve bir o kadar zor olduğunu biliyor ve kampanyanızı çokça destekliyorum. 18 yaşında kendimi hayatın zorlukları ile tek başıma mücadele edebilecek kadar yeterli görmüyordum. Şunun da altını çizmek isterim ki; devlet korumasından ayrılan gençler yaşı kaç olursa olsun koşulların iyileştirilmesi daha anlamlı olacaktır.” şeklinde yönelttiğimiz sorulara yanıt vermiştir.

GÖRÜŞME- 3)

06.04.2016 tarihinde telefon ile yaptığımız görüşmede 24 yaşında, üniversite öğrencisi olan

İ.K. adlı erkeğe sorduğumuz sorulara ilişkin şu yanıtları vermiştir:

“Babamın beni istememesi ayrıca üvey annemin de beni kabul etmemesi üzerine 2000 yılında devlet korumasına bırakıldım ve halen koruma altındayım. Bu süreçte aile bireyleriyle hiç görüşmedik görüşmüyoruz. Yurtta kaldığım süre içerisinde birçok sorun yaşadım ve yaşadığım sorunlar şu anda karşılaştığım problemlere de etki etmektedir bunun farkındayım. Özellikle yurtta karşılaştığım akran şiddeti, personellerin buna kayıtsız kalması karşılaştığım sorunlarla baş edebilme motivasyonumu düşürüyordu. Zaten aile sevgisinden yoksun olmak beni yalnızlaştırıyordu. Kaldığım yurtta gerek akranlarımdan gerekse personellerden gerekli desteği göremem bende özgüven eksikliği oluşmasına sebep oluyordu. Eğitim konusunda yeterli desteği ve yönlendirmeyi göremem okul başarıma olumsuz yönde etki ediyordu. Gelecek kaygısı yaşıyordum halen yaşamaktayım. Şu an

üniversite hayatımda geçmişte yaşadıklarımın dolaylı ötekileştirilme ve dışlanmaya maruz kalıyorum. Bu durum değersiz olduğum hissine kapılıyorum ister istemez.

Yaşamımızın en güzel çağında yurttan ayrılmak zorunda olmamız: temel yaşam becerilerini kazanmadan hayata tutunma konusunda sorunlar oluşturmakta bu da baş edebilme mekanizmalarımızı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda Hayat Sende'nin yürütmüş olduğu yurtlardan ayrılmak için 18 yaş çok erken kampanyasını destekliyorum. Kampanyanızı sosyal medya ortamında yoğun bir ilgi doğrultusunda gördüğümde çok çok mutlu oldum. Çünkü bazı kardeşlerimiz 18 yaşına geldiklerinde üniversiteye giremedikleri için yurttan ayrılmak zorunda kalıyorlar ve ciddi sorunlarla karşılaşılıyorlar. Yurttan ayrılma yaşının 21 yükseltilmesi bu anlamda büyük önem taşımaktadır.” şeklinde ifade etti.

GÖRÜŞME-4)

06.04.2016 telefonla yaptığımız görüşmede erkek, 35 yaşında, devlet memuru olan O.Y kişisi sorulara ilişkin şu yanıtları vermiştir:

“Babımın vefatı, annemin 6 çocuğa bakamaması üzerine kardeşlerimle aynı kaderi paylaşarak 1984-1998 yılları arasında devlet korumasına bırakıldım. Yurt hayatına alışmak, uyum sağlamak çok zor oldu benim için. Yurt çocuğu olduğumuz için sürekli etiketlenmeye maruz kalıyorduk, çevredekiler bize acıyarak bakıyordu. Bu durum beni çok rahatsız ediyordu. Hayatımızın her alanında ötekileştirilmek beni çok üzüyor hayattan soğutuyordu. Yaşım küçük olduğu için aile ortamına çok ihtiyaç duyuyordum ancak sadece tatil günlerinde annemin yanına gidebiliyordum 15 yaşından sonra artık görüşemedik. Bunun sebebi ergenliğin getirmiş olduğu sorgulamalardı. Daha sonraki yıllarda annemle görüşmeye tekrardan başladım. Annemin benim hakkında vermiş olduğu yurda yerleştirme kararının ne

kadar doğru olduğunun farkına vardım. Annemi çok seviyorum ve şu an onunla beraber yaşıyorum.

Kurumda bakım veren personelin sık sık değişmesi, kurum personellerinin hizmet içi eğitimin yetersiz olması, rehberlik hizmetinin olmaması, temel yaşam becerilerimizi kazanmadan yurttan ayrılmamıza neden oldu. 18 yaşına geldiğimde yurttan ayrılma isteğim kendiliğinden oluştu çünkü yurttan kendimi çok kapalı ve çaresiz hissediyordum bir an önce hayata atılmak özgür yaşamak istiyordum. Bizden büyük abilerimiz kurumdan ayrıldıklarında işsiz ve parasız oldukları için olsa gerek akşam vakti yurdun önüne gelip bizden ekmek arası yemek isterlerdi. Bu durum beni düşündürüyordu ve yaşıma 18 e yaklaştığı için içimi korku sarıyordu. Aynı duruma ben de düşmemek için yurttan çıkıp hemen hayata hazırlanmak bir iş bulup çalışmak istedim. 18 yaşına geldiğimde kurumdan ayrıldım hiç bir yönlendirme olmadığı için üniversite sınavlarına da hazırlanamadım. İki yıl boyunca garsonluk yaptım çok zor şartlarda hayatımı idame ettim. Annemle beraber yaşıyorduk maddi durumumuz olmadığı için yeterli beslenemiyordum yurttan da yeterince beslenemiyorduk zaten. Çalıştığım yerde patronum paramı vermiyordu hakkımı da savunamıyordum boyun eğiyordum. Sosyal ilişkilerim yok denecek kadar azdı. Karşı cinsle iletişim kuramıyordum. Kendimi çok yetersiz ve donanımsız hissediyordum. Toplumsal ilişkilerimde bocalıyordum. İnsanlara, sosyal çevreye adapte olamıyordum, insanlara alışmam bir yılımı aldı. Bu süreçte hiç bir sorumluluk taşımadan hayatı yaşıyordum bir şeylerin farkında değildim kazandığım parayı bile yönetemiyordum, bilinçsizdim.

Daha sonra kurumun yapmış olduğu sınava katıldım şu anda bir devlet dairesinde memur olarak çalışıyorum. İş hayatına adapte konusunda sorunlar yaşadım çok tecrübesizdim. Keşke birileri bizi yönlendirseydi de üniversite sınavlarına hazırlanabilseydik. Okumadığım için çok pişmanım. Çocuktuk işte aklımız henüz ermiyordu.

Hayat Sende Derneği'nin yürütmüş olduğu kampanyayı facebookta görünce çok sevindim. Çocuklar o yaşlarda korunmaya, yönlendirilmeye ve eğitime en çok ihtiyaç duydukları dönemdir. Kardeşlerimiz bizim gibi hayata hemen atılmasınlar, okusunlar, tecrübe kazansınlar iş hayatında zorlanmasınlar. Dilerim ki; kampanyanız amacına ulaşır çocukların hayatına umut olursunuz.” şeklinde düşüncelerini ifade etti.

GÖRÜŞME- 5)

21.03.2016 tarihinde telefon ile yaptığımız görüşmede, 26 yaşında H.T. adlı erkeğe sorduğumuz sorulara karşılık düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

“ Ben doğarken ailem tarafından bir cami avlusuna bırakılmışım. Caminin imamı beni bulmuş, çocuk esirgeme kurumuna yerleştirilmişim ve o günden sonra buluntu çocuk olarak kayıtlara geçmişim. 1990-2000 yılları arasında yurttan kaldım. Doğarken terk edildiğim için aile kurumundan çok uzak büyüdüm. Ailemden görüştüğüm hiç kimse olmadı. Yurttan şiddete çok maruz kaldım. Akran şiddetine ve personellerin kötü muamelelerine çokça maruz kaldım benim için kâbus gibi günlerdi. Yeterli ve dengeli beslenemiyorduk, iyi bir eğitim ve rehberlik hizmetlerinden yararlanamıyorduk. Okulda çok zorlu günler yaşıyordum. 18 yaşına geldiğimde dışarda kalma korkusu yaşıyordum. Mevzuat gereği yurttan ayrılma yaşıma geldiğinde kimsem olmadığı için çıkmak istemedim ama polis zoruyla şiddet görerek yurttan çıkarıldım. Benim için çok zor günlerdi. Üç dört yıl sokakta kaldım, hayata adapte olamadım. Kalacak yerim gidecek kimsem yoktu. Üç yıl aradan sonra Emniyet'in yapmış olduğu sınavla eğitimci oldum ve Emniyet'e atandım. Atandıktan bir yıl sonra kendi düzenimi kurabildim. Kurum kültürüne alıştığım için topluma entegre olamıyordum, zorluklarla nasıl mücadele edeceğimi kestiremiyordum. Uzun bir süre bocalama dönemi yaşadım. Sokakta kaldığım zamanlarda

dışarda işlenen bütün suçlarda potansiyel suçlu muamelesi görüyordum. Bu tür durumlar karşısında baş etme becerilerimi kullanamıyordum bütün suçların sorumluluğu altında eziliyordum. Temel yaşam becerilerini kazanmadan yurttan ayrılmak zor günler yaşattı ve buna benzer sorunlar hala yaşamaktayım.

Hayat Sende'nin yürütmüş olduğu "18 yaş çok erken" kampanyasını sosyal medya üzerinden duyduğum zaman çok mutlu oldum. Kendi yaşadığım sorunlardan yola çıkarak; 18 yaşında hiçbir çocuk özellikle de kalacak kimsesi yoksa hayatta kalabilecek ve potansiyelini gerçekleştirebilecek becerisi olamaz. Kurum bakımı çocukların potansiyellerini gerçekleştirmesini kısıtlayan bir sistem iken 18 yaşında yurttan atılmak hayatın bu zorlukları karşısında mücadele edebilecek gücü de yok edebiliyor daha kötü sonuçlar doğurabiliyor. En azından üniversiteyi okuyana kadar gençler koruma altında kalabilmeli ve sıkı bir takip sistemi geliştirilmelidir. Tabi 21 yaşına kadar koruma kararının devam etmesi bütün sorunları çözmek için yeterli olmayacaktır ama en azından gençler hayata atılırken daha tecrübeli ve kendi ayakları üzerinde durabileceklerdir.

Kampanyanız ile ilgili son olarak eklemek istediğim; devlet korumasında kalan çocuk ve gençlere her türlü psikolojik yardımın yapılması ve kaliteli bir eğitim verilerek temel yaşam becerilerini kazanmış bir şekilde yurtlardan ayrılmaları gerekmektedir." şeklinde görüşlerini ifade etti.

GÖRÜŞME- 6)

22.03.2016 tarihinde mail üzerinden gönderdiğimiz, hemşire, 29 yaşında, kadın D.Y. sorduğumuz sorulara ilişkin şu yanıtları göndermiştir:

“Anne ve babamın boşanması sonucu 2000-2008 yılları arasında 13 yaşındayken devlet korumasına bırakıldım. Bu süreçte çok fazla zorlukla karşılaşmadım kaldığım kurum çok mükemmeldi aile sevgisinden uzak büyümenin dışında her şey güzeldi. Kurum izni olmadığından bir süre annemle görüşemedim. Beş altı ay dışında her dini bayramda eve gittim bu süreçte babamla hiç görüşemedik.

18 yaşına geldiğimde kurumdan ayrılma isteğim hiç oluşmadı. Üniversiteye başladığım için koruma kararım devam etti ve kredi yurtlar kurumunda kaldım. Yaşıttım olan bir kaç arkadaşımın hatalı davranışlarından dolayı koruma kararları kaldırılıp işe yerleştirilmediler. Annem ve abimin bana destek olması beni biraz daha şanslı kılıyordu. İşe yerleştirildiğimde üniversite öğrencisiydim aynı zamanda koruma kararım devam ediyordu. Benim için en büyük sorun işe Yerleştirildiğimde İstanbul’da tek başıma ne yapacağımı bilemiyor olmamdı. Bir hastanenin lojmanında kaldım. İlk iki ay maaşım yatmadı zor günler yaşadım. Annem ve ablam destek oldular ya onlar olmasaydı ne yapardım bilemiyorum. Tabi yaşım itibariyle o dönemde desteğe çok ihtiyaç duyuyordum. Haklarımı savunamıyordum çalıştım ama maaşım yatmıyordu parasız kaldım çok zorluk çektim. Keşke bizi yönlendiren birileri olsaydı o dönemlerde.

Ben de Hayat Sende gönüllüsü olarak “18 yaş çok erken” kampanyasını çokça destekliyorum. Nasıl ki aileler, çocukları 18 yaşına geldiğinde onları sokağa atmıyorsa devlet korumasında kalan gençler de güçlendirilmeden terk edilmemeli. Hayatta mücadele ve uyum için 18 yaş çok erken.” şeklinde düşüncelerini ifade etti.

GÖRÜŞME-7)

23.03.2016 tarihinde mail üzerinden gönderdiğimiz sorulara, kamu personeli, 23 yaşında olan

kadın Ö.G. şu yanıtları göndermiştir:

“Annem ve babamın ölümü üzerine akrabalarımın beni sahiplenmek istememesi sonucu 2004-2011 yılları arasında devlet korumasına bırakıldım. Yurda bırakıldığımda 11 yaşındaydım, kaldığım kurumda çok fazla sorun yaşamadım çok iyi bir kurumdu, sıkıntılarım olmadı. Kimseyle iletişim kurmak veya arkadaşlarıma uyum sağlamak istemiyordum, yalnız kalmak beni mutlu ediyordu. Aslında aile ortamında yaşadığım psikolojik sorunlar, kuruma yerleştiğimde de kimsenin ilgilenmemesi sonucu beni içine kapanık bir kişiliğe bürümüştü, bunu sonradan fark ettim.

Kurumda kaldığım süre içerisinde sadece anneannemle ayda bir ya da yaz tatillerinde görüşüyorduk.

Kurumda bakım veren personeller verilen süre içerisinde sadece kişisel bakımımızla ilgileniyordu o da ihtiyaçlarımızı karşılayacak doğrultuda yeterli değildi. Psiko-sosyal durumumuzla kimse ilgilenmiyordu, yurt hayatı bir süre sonra çok sıkıcı gelmeye başlamıştı, her geçen gün yurt ortamından soğuyordum. Bir an önce 18 yaşına gelip, yurttan çıkıp özgürlüğüme kavuşmak istiyordum, dışarıdaki hayat bana daha cazip geliyordu. Kuruma ilk yerleştiğimde yakın akrabalarımın beni sahipleneceği ihtimalini düşünerek her şeyi kabullenmiştim ancak yurttan kaldığım süre içerisinde daha çok kötü şeylere maruz kaldım. Arkadaşlarıma göre fikirlerim çok farklıydı. Yurttan çıkıp sadece gezmek ve eğlenmek istiyordum hemen işe yerleşmek istemiyordum. Hayatın bu kadar zor olabileceğini düşünemiyordum beni yönlendiren kimse de yoktu hayatımda o dönemde zor anlar yaşadım. Sokaklarda kaldım, akrabalarım tarafından zorla fuhuşa sürüklendim. Ailem sandığım kişiler benden faydalanmak için bir süre beni kullandılar, yaşım küçük olduğundan bana

yaşattıklarına sessiz kalıyordum ve savunmasız kalıyordum. Duygusal bir ilişki içerisine girdiğimi düşündüğüm anda beni sahiplenmek isteyen biri girdi hayatıma. Aslında onu da kabullenemiyordum ama düzenli bir hayat kurmam gerektiğini düşünüyordum karşılıklı duygular beslemesem de onunla evlendim ve ardından işe yerleştirildim. Ne evlilik hayatına uyum sağlayabildim ne de iş hayatına. Hiçbir şey düşündüğüm kadar düzgün ve beklediğim kadar güzel olmadı. Yaşanmışlıkların kötü izini üzerimden atamıyordum, kendi ayaklarımın üzerinde durayım derken tökezleyip duruyordum. Yaşadığım her şey bana öylesine ağır geliyordu ki ne için yaşadığımı dahi bilemiyordum. Yalnızlık ve sahipsizlik duygusu hayatım boyunca beni etkileyen faktörler oldu ve hala aynı sıkıntıları yaşamaktayım. Hayatta kalabilme ve sorunlarla baş edebilme becerilerim henüz oluşmaya başladı. Keşke bu alışkanlıklar daha önce öğretilseydi...

Hayat Sende Derneği'nin yürütmüş olduğu kampanyayı özellikle çocukların bazı temel yaşam becerilerini kazanma konusunda çokça anlamlı ve yararlı buluyorum aynı zamanda destekliyorum. Kendi yaşadıklarımın yola çıkarak 18 yaş hayata tutunmak için çok erken bir yaş çünkü bu yaşta çocuklar ergenliğin getirmiş olduğu psikolojiyle düşünmeden her türlü yanlışı yapabiliyor ve yaşananların ağırlığı altında boğulabiliyor. O yüzden devlet korumasında kalan gençler en azından eğitimini tamamlayıp yaşamın sunduğu zorlukların karşısında durabilmeyi öğrendiği anda hayata atılması çok daha doğru olacaktır. Yurtlardan ve yuvalardan ayrılmak için 18 yaş gerçekten çok erken." şeklinde düşüncelerini ifade etti.

GÖRÜŞME-8)

20.04.2016 tarihinde mail üzerinde yaptığımız görüşme esnasında katılımcı K.B adlı kadın şöyle yanıtlamıştır:

‘‘Annemin babamı terk etmesi ve bizi bırakıp babamın en yakın arkadaşı ile kaçması sebebiyle, Babamın her şeye rağmen geri dönmesi için anneme yalvarsa da geri dönememesinden ötürü babamın hem çalışıp hem de bize bakması zorlaşarak etrafta yaşayan kolu komşunun bizim bakımsız ve kötü durumda olmamızı şikayet edenlerin üzerine eve incelemeye gelen sosyal hizmet uzmanı tarafından önce kardeşlerim daha sonra beni yuvaya, babamın da bunu gönülsüzce mecburiyet ve çaresizlikten ötürü kabul etmiş olmasından dolayı yurda yerleştirildim.

Bu olay yüzünden uzun bir süre kendime gelemedim. Okula başladığımda yurttan kalıyor olmamdan dolayı okuduğum ilkokul sınıf arkadaşları tarafından sürekli dışlanma, ötekileştirme, benimle arkadaşlık kurmama gibi çok zor süreçlerden geçtim. Örneğin okuldayken günümüzde de olduğu gibi son ders saatini beden eğitimi dersi yapıyorlar. Bu derste okul arkadaşlarımın anne veya babaları çocuklarını almaya geldiğinde erken gelmeler falan oluyordu ve çocuklarına oğlum koşma terleme hasta olacaksın, gel bir terini alayım vb. söylemleri beni üzüyordu. Çünkü anne ve babamdan ayrıyım ve keşke yanımda olsalardı da bana da arkadaşlarımın anne babaları gibi ilgilenebilselerdi derdim. Ayrıca zaten annemin bizi terk etmiş olmasını bildiğim için bu tür durumları gören küçük bir yaştaki çocuk için zaten hayatı enkaza dönüşen bir çocuk için ruhuna daha da kapanmaz yaralar açmasına neden oluyordu. Toplumun biraz bilinçli olmasını beklerdim. Çünkü sınıf arkadaşlarımın aileleri benim durumumu biliyorlardı ve biraz da olsa benim bunlardan etkileneceğimi düşünebilirlerdi ve ona göre hareket edebilirlerdi.

Yurttan da çeşitli sıkıntılar yaşıyordum. Örneğin, belli bazı günler ve saatler dışında banyo yapamıyorduk, istediğimiz saç kesimini veya şeklini yapamıyorduk ayrıca kız çocukların saçlarını da sürekli erkeklerin ki gibi sürekli kısa kestiriyorlardı. İnsanları sürekli tek tipleştirme yoluna gidiyorlardı. Herkes aynı saate uyuyacak, aynı saç stilini kesecek, aynı saate uyanacak, aynı saatte ders çalışacak vb. Örneğin ben gece tek başına ve karanlıkta

uyumaktan korkardım bunu dile getirdiğimde ise oradaki personellerin tavrı şu şekilde oluyordu: sen dikkat çekmeye çalışıyorsun deyip üstene dayak atıyorlardı. En çokta bu beni üzüyordu küçük yaşta bir çocuğun tek başına ve karanlıkta yatmasının o çocuğun ruhunda açtığı yaraları tahmin bile edemez kimse. Tüm bunların yaşanmasının sebebi tabii ki de kurum içi hizmet veren personelin eğitim düzeyinin ve mesleki yeterliliklerinin olmamasıydı. Ama iyi şeylerde yok değildi; mesela her izin günümde beni ziyarete gelen kocaman yürekli bir babam vardı. Hayata tutunma sebebimdi. Babamın e olursa olsun geleceğini bilmek beni çok mutlu ediyordu. Geleceği günün akşamında mutluluktan uyuyamıyordum.

18 yaşına geldiğimde kendimi yurttan çıkmak için hazır hissetmiyordum. Kurumdan ayrılmak istemediğimi ilgili kişilere belirttiğim halde senin kendi ayaklarını üzerinde durabileceğimi benim güçlü ve sağlıklı bir düşünce yapımın olduğunu söyleyerek başından def etmesi maalesef benimle birlikte birçok arkadaşım yaşamıştır. Senden daha ihtiyacı olan birçok çocuk var sizleri yaşlarınız dolduğu halde kurumda kalmanızı sağlayamayız dedi ilgili çalışanlar. Ben dışarıdaki hayata karşı mücadele etmeye hazır değilim ve bunu yapacak güçte de değilim desem de yurttan çıkmam gereken gerçeği maalesef değiştiremedim. Erkek arkadaşıma benden yararlanmasın diye uzun bir süre yurttan kaldığımı gizledim. Sonrasında ona gerçeği söyledim. Ona uzun süre yalan söyledim çünkü çok iyi tanımiyordum ve hayata tek başıma olduğumu öğrense bana zarar vermeye çalışabilir diye korktum. En sonunda ona her şeyi anlattım ve beni yanına aldı birkaç arkadaşı ile kalıyordu bana evini açtı ve bana şunu dedi: sen bu hayatın içinde tek başına mücadele edemezsin birlikte mücadele edelim demesi üzerine alınan bir evlilik kararı evet şuan çok mutluyum benim kahramanım eşim ama her arkadaşım maalesef benim gibi sağlıklı yada iyi bir evlilik yapmayarak şuan kendi büyüdükleri yuvalarda maalesef kendi çocukları o duvarların arasında... Nedeni ise 18 yaşında aldığı çaresizlik yanlış evlilik yapmasına sebep olmasındır.

Evlenmek kolay değil hele o kurumdan daha yeni ayrılan bir kişi için. Bir evi sıfırdan düzmek

gerekiyor ve bu hiç kimsenin desteği olmadan ne kadar zor olduğunu söylemeye gerek bile yok. Maddi olanaksızlıklar bizleri bankaların yollarını tutmamızı sağlaması sebebiyle birçok arkadaşımın maaşları ödeme koşulları ve hayat koşulları zorluğunu yaşayıp birçoğunun maaşında haciz var ne yazık ki.

18 yaş çok kampanyanızı destekliyorum. Hayat Sende Derneği gönüllüsü olarak benim yaşadığım ve bizlerin yaşadığı hiçbir zorluğu arkamızdan gelecek olan kardeşlerimizin bu mücadeleler içerisine girmek için çok erken bir yaş olduğunu, var olan gücümüzle bunun için siz gönüllü olan insanlarla birlikte onların aile yanlarında yetişen bir çocuğun; hadi çocuğum 18 yaşına geldin artık evden git demeyen aileler gibi kurumlarında bunu dememesi gerektiğini savunmaktayız. 18 yaş herkes gibi yalnızlığın ve çaresizliğin yanlış kararlar almamızı sağlayacak bir yaş ve bu yaş grubunda ki arkadaşlarımın, kardeşlerimin çaresizlikten bütün yanlışları beraberinde getirmesini istemiyorum.” şeklinde konuyla ilgili düşüncelerini ifade etti.

GÖRÜŞME-9)

25.03.2016 tarihinde mail üzerinden gönderdiğimiz sorulara; memur, 29 yaşında olan erkek İ.K. kişisi şu yanıtları göndermiştir:

“1989-2005 yılları arasında devlet korumasına bırakıldım. Aile bireyleriyle yok denecek kadar az görüşüyordum. Yurttaki kaldığım süre içerisinde kendimi ve bir şeyleri sürekli sorguluyordum. Hayatım “acabalar ve keşkeler” arasında gidip geliyordu. Çok fazla sorun yaşıyordum. Maddi ve maddi sıkıntılar beni çok zorluyordu. Yurttaki bakım veren personeller her anlamda çok ilgisiz ve yetersizdi. Değişen ruhsal durumlarına göre muamelelere maruz kalıyorduk. Sosyal Hizmet Uzmanlarıyla yok denecek kadar az görüşüyorduk yeterli ve

düzenli bir iletişim kuramıyorduk. Aile duygusu ve aile sevgisinden uzak kaldığımız için sorunlarımızla çoğu zaman baş başa kalıyorduk. Kaldığımız kurumun kuralları doğrultusunda hareket edebiliyorduk bu da bizi birçok konuda sınırlandırıyor. Kurumun sürekli bizlere “Sizi 18 yaşına kadar burada tutabiliyoruz sonra çıkmak zorundasınız.” söylemi bizi geleceğe dair endişelendiriyor aile güvencesi de olmadığı için sokakta kalabiliriz korkusu kaplıyordu içimizi. Kurumda kaldığımız süre içerisinde öğrendiğimiz davranışlar ve alıştığımız durumlar ayrıldıktan sonraki süreci de çok etkiledi. Farklı sorunlar karşısında tepkisiz kalmak ya da nasıl davranacağımı bilememek topluma uyum sağlamamda çok fazla güçlük çekmemeneden oldu. Bir süre işsiz kaldım. Nerde ve nasıl bir işte çalışabilirim düşüncesi ile boğuşarak geçti hayatım.

İyi ya da kötü devlet elinde büyüdüm ama devlet kurumunda çalışmak ayrı bir olay. İşe başladığımda çok tecrübesizdim ve olgunlaşmamışlık hissi oluşuyordu çalıştığım kurumda. Nerde ne yapabiliriz gibi düşüncelerden eksik olmamız kurum disiplinine ayak uydurmakta yaşadığımız zorluklar çoğu zaman birim amiri tarafından mobbing uygulamalarına maruz kalıyorduk. Bunların hepsi geçmişte yaşadığımız zorluklar karşısında yeterli bir rehberlik hizmeti alamamak yurttan ayrıldıktan sonraki hayatımızda bu sorunlarla boğuşmamıza sebep oldu. 18 yaşına kadar olan süreç kişisel gelişim ve geleceğe yönelik bir yol haritası belirlemek için çok önemli. Eğitim ve meslek edinme çalışmaları da bir o kadar önemli. Ama maalesef devlet korumasında kalan bireylerin çoğu okumadığı için yurttan ayrılmak zorunda kalıyor ve hayata tutunamıyor.

Hayat Sende Derneği'nin başlatmış olduğu kampanyayı sosyal medya üzerinden gördüğümde çok mutlu oldum ve destekliyorum. Yurttan ayrılma yaşının yükseltilmesi bir nebze de olsa gençlerin eğitim süreçleriyle beraber topluma entegrasyonu konusunda bazı kolaylıklar sağlayacaktır. Yuva ve yurtlardan ayrılma yaşının yükseltilmesiyle beraber gençler

yönlendirilmeli ve bilinçlendirici çalışmalarla hayata atılmaları konusunda rehberlik çalışmaları yapılmalıdır.” şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

GÖRÜŞME-10)

05.04.2016 tarihinde mail üzerinden gönderdiğimiz sorulara; 29 yaşındaki kadın Z.İ. şu yanıtları göndermiştir:

“Anne ve babamın ben daha 1,5 yaşındayken ayrılması ve her ikisinin de bana bakmak istememesi ve babaanneme verilmem sonucunda babaannemin de tek gözlü baraka gibi bir evde 9 kişi ile kalmamı istememesi sonucunda yurda bırakıldım. Ayrıca maddi imkânsızlıklar yüzünden babaannemin bu kararı alması çok etkili olmuş.

Tabi yurda bırakıldığımda çok küçük olduğum için bir şeyin farkında değildim. İlerleyen yaşlarda şunları fark ettim: kurumda çalışan personellerin eğitim seviyeleri düşüktü, çocuklara şiddet uyguluyorlardı, yeteri derecede beslenemiyorduk, herkes tek tipti kız erkek fark etmez saç kesimleri giyimleri hepsi hemen hemen aynıydı. İstedığın zaman banyo yapamıyorsun ya da dışarıda belli bir saatte çıkabiliyorsun âdeta kapalı cezaevi gibi geliyordu bana. Bu süreçte babaannem sürekli beni ziyarete geliyordu. Bu birazda olsa beni ferahlatıyordu bu kadar olumsuzluğun içerisinde. Mesela bir anımı anlatayım: Niğde yetiştirme yurduydu o dönemde Ahmet Vural isimli diyanetten Geçme bir Müdürümüz vardı 18 yaşına gelen herkesi ailen var yok demeden yurttan çıkarıyordu. Yurttan bir kız arkadaşımızı çıkarmıştı oda terminalde yatıyormuş daha sonra kaçırıldığını ve bir evde fuhuşa zorlandığını duyduk. Bu tip vakalar ık sık meydana geliyordu zaten. Ben 18 yaşına geldiğimde yurttan ayrılmamın gerektiği söylendi. Gidecek tek bir yerim vardı o da babaannemin yanındı. Babaannem tek gözlü ir barakada 9 kişilik bir aile olarak yaşadıkları için dönmek istemedim. Ayrıca eve dönmek istemememin bir sebebi de tek gözlü evde

evlenmeyen 3 bekâr amcamın olması da etkiliydi. O sırada bir yıldır görüştüğüm bir erkek arkadaşım vardı. Benim sonumda diğer kız arkadaşımızın gibi olmasın diye 18. Yaş günümde yurdun bahçesinden evlenerek yurttan ayrıldım. Ev falan tuttum eşim de yurttan kaldı için ve yaşça benden küçük olduğu için biz evlendikten 6 ay sonra yutan çıkıp yanıma gelebildi. Tabiki çocuk yaşta evlilik şiddet ve kötü günleri getirdi kızım altı yaşındayken boşandım. 18 yaşına gelen çocukların temel yaşam becerilerini kazanmadan adeta sokağa atarcasına yurtlardan ayırmak: çocuk yaşta evliliği, fuhuşu, suça sürüklenmeleri ve intiharları beraberinde getiriyor. O yüzden yurtlardan ayrılmak için 18 yaş çok erken diyorum.” şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Araştırma kapsamında devlet korumasından ayrılan ve halen koruması devam eden 10 kişiye 17 açık uçlu soruluk bir anket uygulanmıştır. Bu 17 soruluk anketin uygulanması sonucunda çeşitli bilgiler elde edilmiştir. Elde edilen bilgiler kişiler gizli tutularak hikayeleştirilmiştir. Sorulan 17 açık uçlu soru yorumlanarak değerlendirilmiştir.

Görüşmeye beşi kadın beşi erkek olan katılımcıların yaşı 22-37 aralığındadır. Katılımcılardan yedi kişi devlet dairesinde memur, bir kişi işten atılmış, diğer ikisi de üniversite öğrencisidir.

Beşinci soruda yönelttiğimiz “Devlet korumasına alınma sebebiniz neydi?” sorusuna karşılık farklı yanıtlar alınmıştır. Bu yanıtlardan bazıları: aile birliğinin sarsılması sonucu terk, boşanma, şiddet, üvey anne- babanın baskısı veya ölüm sonucu olduğu yönündedir. Bunun yanında katılımcıların devlet korumasında kalma süreleri de birbirinden farklılık

göstermektedir. Katılımcılardan biri doğuştan, bazıları çok küçük yaşında, bazıları da yedi yaşından sonra devlet korumasına bırakıldığını belirtmiştir.

Yaptığımız görüşmeler çerçevesinde devlet korumasında kalan gençlerin koruma süresince ve korumadan ayrıldıktan sonra birçok sorunla karşı karşıya kaldıkları gözlenmiştir.

Katılımcılar koruma süresince karşılaştıkları sorunların başında dengesiz beslenme, akran ve personel şiddeti, personelin hizmet içi yetersizliğinden kaynaklı iletişim problemleri, maddi manevi sıkıntılar, dışlanma, ötekileştirilme, etiketlenme, ayrımcılığa maruz kalma ve hayatın birçok alanında sorunlar yaşadıklarını belirtirken katılımcılardan ikisi kaldıkları yurdun, olanaklar yönünden mükemmel olduğunu bu yüzden çok fazla sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Evli olan katılımcılar yurttan maruz kaldıkları olumsuzlukların karşısında edindikleri davranışların bir çoğunun evlilik birliğini sarstığını ve aile saadetini olumsuz yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Evli olan katılımcılardan biri de 18 yaşında yurttan ayrılmak zorunda kalmanın erken yaşta yanlış evlilik yapmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Eşi tarafından tehdit edildiği, şiddete maruz kaldığı ve boşanmalara kadar giden bu sürecin bazı katılımcılarda evlilik konusunda ön yargılı davranışlar sergiledikleri gözlenmiştir. Katılımcılara yönelttiğimiz; *“Koruma altında kaldığınız süre içerisinde aile bireyleriyle ne sıklıkta görüştiniz?”* sorusuna karşılık aldığımız yanıtlar birbirinden farklı olmak üzere; bazıları yok denecek kadar az, bazıları hiç görüşmediğini ve birkaçının da halen görüştüğü şeklinde olmuştur. Bir diğer soru olan; *“18 yaşına geldiğinizde kurumdan ayrılma isteğiniz oluştu mu?”* sorusuna karşılık olarak katılımcılardan bazıları kurumdaki baskı ve şiddetten dolayı bir an önce özgürlüğüne kavuşma düşüncesiyle ayrılmak istediğini, bazıları ise gidecek yerinin olmadığını, sokakta çaresizce kalabileceği korkusuyla ayrılmak

istemediğini belirtmiştir. Bu soruya ilişkin yüz yüze yaptığımız görüşmeler doğrultusunda katılımcılar, koruma sisteminin hem olumlu hem de bazı olumsuz süreçlerinden kaynaklı gençlerin en az üniversite okuyana kadar himaye onayının devam etmesi ve bu süre içerisinde takip sürecinin aktifleştirilmesi yönünde bazı düzenlemelerin yapılması gerektiğinin önemini vurgulamışlardır. *“Çünkü kurum kapasitesinin ve personelin hizmet içi yetersizliğinden kaynaklı korumada kalan çocuk ve gençler, rehberlik, psiko-sosyal, bilgilendirilme ve takip süreçlerinden yeterli düzeyde faydalanamıyor. Kurumda bir tane uzman oluyor doğru düzgün iletişim kuramıyordu bizimle. Çoğu zaman kendi sorunlarımızla başbaşa kalıyor ve sürekli dışlanma hissi yaşayarak içinde bulunduğumuz topluma uyum sağlayamıyorduk. Bu da kurumdan ayrıldıktan sonraki sürece olumsuz yönde etki ediyor benzer sorunlara yeniden maruz kalıyoruz.”* şeklinde düşüncelerini ifade etmişlerdir.

Katılımcılardan üniversite öğrencisi olanların maddi sıkıntılar yaşadıkları, üniversite yaşamına, sosyal hayata ve arkadaş ortamına uyum sağlamada zorluklar yaşadıkları saptanmıştır. Özellikle önceki eğitim-öğretim hayatında devlet korumasında kalan çocuk ve gençler tek tipleştirilerek okul arkadaşları ve öğretmenleri tarafından maruz kaldıkları dışlanma ve ötekileştirilme duygusunun üniversite hayatına da büyük oranda etki ettiği ve bu gençlerin hala etiketlenme korkusu yaşadıkları gözlenmiştir. Gelecek kaygısı ve üniversite bittikten sonra korunma süresinin kaldırılacağı hususunda işe yerleştirilme ve kendi ayakları üzerinde durabilme konusunda endişeli oldukları görülmüştür. Diğer katılımcılar ise rehberlik ve yönlendirilme eksikliğinden kaynaklı bazılarının okulla ilişkilerinin küçük yaşlarda kesildiği, bazılarının ise 18 yaşından sonra üniversite sınavına ilk girişte yerleşemedikleri için korunma kararlarının kaldırıldığı ve yurtlardan ayrılmak zorunda kaldıklarını ifade

etmişlerdir. Katılımcıların çoğu 3413 sayılı işe yerleştirme kanunu kapsamında 18 yaşında herhangi bir devlet dairesinde memur olarak işe başladıklarını, görevlerine ilişkin eğitim ve rehberlik eksikliğinden kaynaklı birçok sorunla karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan birkaçı kendi haklarının bilincinde olmamalarından kaynaklı işe yerleştirme kanunundan uzun bir süre faydalanmadığını belirtirken çalıştığı diğer sektörlerden de bir süre maaşını alamadığını ve mobbinge maruz kaldığını belirtmiştir. Katılımcılardan bir tanesi de çalıştığı kurumdan öfke kontrolü probleminde kaynaklı işten atıldığını ve şu anda işsiz olduğunu ifade etmiştir. Bu konuya ilişkin duygularının çok yoğun ve eleştirel boyutta olduğu saptanmıştır. *“Yurtta sürekli kapalı ortamda olmaktan dışarda insanlarla kaynaşamadım. Kendimi bir yere ait hissetmediğim için bir süre sokakta yaşadım. İçinde bulunduğum ortama uyum sağlayamadım. Bocalama dönemleri geçirdim. Sokakta işlenen bütün suçlardan beni hedef gösterdiler, potansiyel suçlu olarak biliniyordum insanların gözünde. Bu sorunlar karşısında baş edebilme becerilerimi kullanamıyorum ve öfkemi kontrol edemiyordum. İşe yerleştikten sonra bu davranışlarımı farkında olmadan iş arkadaşlarına ve birim amirine yansıtıyordum sonra da işten zorla çıkarıldım. Bununla mücadele ettim, birçok kurum ve kuruluş birimine gittim ama hala sonuç alamadım ve işsizim.”* şeklinde, yaşadıklarını kızgınlık ve öfke dolu duygularla sert bir şekilde ifade etmiştir. Katılımcının söylediklerinden anlaşılacağı üzere; devlet korumasında kalan çocuk ve gençler şartlar ne olursa olsun aile ortamında yetişmiş bir birey gibi tüm temel yaşam becerilerini almış ve kendi ayakları üzerinde durabilene kadar himaye onayının ve takip sürecinin aktif bir şekilde çalışması gerektiği yönündedir.

Kampanya süreci konusunda bilgi sahibi olan katılımcılara yönelttiğimiz “ *Sizce yuva ve yurtlardan ayrılmak için 18 yaş neden erken?*” sorusuna karşılık aldığımız yanıtlar kampanyayı destekleyici yönde olmuştur. Katılımcılar Hayat Sende Derneği’nin takipçisi olduklarını, sosyal medya üzerinden kampanyayı yakından takip ettiklerini ve yoğun ilgi gösterdiklerini belirtmişlerdir. Bu soruya ilişkin aldığımız yanıtların çoğu, hayata tutunabilmek ve yaşamın zorlukları karşında mücadele edebilmek adına yuva yurtlardan ayrılmak için 18 yaşın çok erken olduğu yönündedir.

Gelişimsel dönemleri olarak düşünüldüğünde 18-22 yaş, ergenlik dönemi olarak adlandırılan, gençlerin içinde bulunduğu dönemi başarı ile atlatabilmeleri için, öncelikli olarak sağlıklı bir anne-baba-çocuk ve devlet korumasında kalan bireyler için kuruma bağlı çalışan okul-personel-arkadaş ilişkilerine en çok ihtiyaç duyduğu ve bireylerin en savunmasız olduğu dönem olarak adlandırılmaktadır. Yaşanılan fiziksel değişimle beraber bireylerin bilgisi ve düşünme stratejileri bir yetişkininkine göre oldukça yaklaşmakta ve soyut düşünme becerileri tam olarak kazanılmaktadır. Dünyayı ve çevresindeki olayları gözlemlene süreci daha gerçekçi olup gencin hayata bakışı, değerleri ve inançları bu süreçte netlik kazanmaktadır. Bu süreçle beraber bireyler kendi potansiyellerini gerçekleştirme yönünde yetişkinlerin yönlendirmesi ve bilinçlendirmesi üzerine hayata tutunma ve zorluklarla mücadele edebilme konusunda sağlıklı adımlar atmada ivme kazanmaktadırlar. Bu anlamda kurum bakımında yetişen bireyler yaşamın en önemli döneminde temel yaşam becerilerini kazanmadan hayata tutunamamakta ve potansiyelini gerçekleştirememektedir. Bu çocuklar eğer eğitimlerine devam etmiyorsa ve idare tarafından himaye onayıyla koruma süresi uzatılmıyorsa, 18 yaşını doldurunca korumadan ayrılmak zorunda kalmaktadır. Yapılan

uluslararası araştırmalar ve yapılan görüşmeler doğrultusunda 18 yaşında yurttan ayrılmanın bu gençleri birçok riskle karşı karşıya bırakmaktadır. Mevzuatta Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın korumadan ayrılan gençlerin hayata uyumu konusunda takip yükümlülüğü varken, bunun uygulamada tam olarak işlemediği ve himaye onayıyla çocukların bakım sürelerinin uzatılmasında da uygulamada sıkıntılar olduğu görülmektedir. Bugün Birleşmiş Milletler 21 yaşına kadar herkesin ocuk sayılması gerektiğini tartışırken, bu durum gençlerin 18 yaşında korumadan ayrılmasının erken olduğu gerçeğini göstermektedir. Yaşı yükseltmenin yanı sıra, hayata hazırlayıcı ve temel yaşam becerilerini kazandırıcı yönde eğitimlerin güçlendirilmesi ve bakım sonrası rehberlik hizmetlerinin aktifleştirilmesi gerekmektedir.

Proje alışması devam ederken 12.03.2016 tarihinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakan Yardımcısı Sayın Mehmet ERSOY, Dernek Yneticilerimizi makamında ağırlayarak, isteği dışında, gidecek yeri olmayan hiç bir gencin 20 yaşından önce kurumlardan çıkarılmaması konusunda tüm kurumların talimatlandırıldığını bildirdi.

KAYNAKÇA

Profesör Mike Stein, York Üniversitesi Sosyal Politikalar Araştırma Bölümü'nden emeklidir. Ayrıca 'Young People Leaving Care: Supporting Pathways to Adulthood' (Korumadan Ayrılan Gençler: Yetişkinliğe Giden Yolları Desteklemek) isimli kitabın da yazarıdır.

Bu makale, Hayat Sende Gönüllüsü Selda Süren Teymur tarafından aşağıdaki linkten "Gayriresmi resmiden üstündür." ilkesiyle çevrilmiştir.

<http://www.communitycare.co.uk/2014/10/23/care-leaver-support-uk-compare-rest-world/>

EKLER

EK 1.

Değerli katılımcı;

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü öğrencileri ve Hayat Sende Derneği stajyerleri olarak bitirme projesi kapsamında bir araştırma yapmaktayız. Proje başlığımızı Hayat Sende Derneği'nin yürütmüş olduğu "18 yaş çok erken" kampanyası oluşturmaktadır. Aşağıda size yöneltilen sorular ile konuya ilişkin açıklayıcı ve destekleyici veriler elde edilmeye çalışılacaktır. Sizlere yöneltilen sorular araştırma amacı dışında kullanılmayacaktır.

Katılımınız için teşekkür ederiz.

Stajyer Sosyal Hizmet Uzmanı

Şükran ARSLAN

Musa Kazim BUĞDACI

1. Yaşınız?

.....

1. Cinsiyetiniz?

.....

1. Mesleğiniz?

.....

1. Hangi yıllar arasında koruma altında kaldınız?

.....

1. Devlet korumasına alınma sebebiniz neydi?

.....

1. Koruma altında kaldığımız sürece ne tür zorluklarla karşılaştınız?

.....
.....
.....
.....
.....

1. Koruma altında kaldığımız sürede aile bireyleriyle ne sıklıkta görüştünüz?

.....
.....
.....
.....

1. Kurumda bakım veren personelin hizmet içi eğitimini yeterli buluyor muydunuz?

.....
.....
.....

1. 18 yaşına geldiğinizde kurumdan ayrılma isteğiniz oluştu mu? (Nedenleriyle açıklayınız?)

.....
.....

.....
.....

1. Devlet korumasından ayrıldıktan sonra ne tür sorunlara maruz kaldınız?
(Açıklayınız?)

.....
.....
.....

1. Kurum bakımından ayrıldıktan sonra işe yerleşmeniz ve kendi düzeninizi kurmanız ne kadar zaman aldı ve bu süreçte ne tür zorluklarla karşılaştınız?

.....
.....
.....

1. 18 yaşında kurumdan ayrılmanız erken yaşta evlenmenizde etkisi oldu mu veya 18 yaşında kurumdan ayrılmanızın evlilik hayatınıza olan etkisi nedir? (Evli değilseniz bir sonraki soruya geçiniz.)

.....
.....

1. 18 yaşında yurttan ayrılınca ne tür zorluklarla karşılaştınız?

.....
.....

.....
.....
.....

1. Hayatın zorluklarıyla baş edebiliyor musunuz?

.....
.....
.....
.....

1. Hayat Sende'nin yürütmekte olduğu "18 yaş çok erken" kampanyası hakkında bilginiz var mı? (Bilginiz varsa nerden öğrendiğinizi kısaca açıklar mısınız?)

.....
.....
.....

1. Kampanyayı destekliyor musunuz? (Destekliyorsanız sizce 18 yaş neden çok erken?)

.....

.....
.....

1. 18 yaş çok erken kampanyası ile ilgili eleştirileriniz veya eklemek istedikleriniz nelerdir? (Varsa kısaca açıklayınız?)

EK 2.

Kampanya Basın Bildirisi

BASIN BÜLTENİ _____ **15 Şubat**

2016

YURLARDAN AYRILMAK İÇİN 18 YAŞ ÇOK ERKEN!

Yetiştirme Yurdunda yetişen gençlerce kurulan Hayat Sende Derneği, yurttan ayrılma yaşının gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, 18'den 21'e çıkarılması için bir kampanya başlattı.

Devlet korumasından ayrılan bir grup idealist genç tarafından kurulan Hayat Sende Derneği öncülüğünde yurlardan ayrılma yaşının 18'den 21'e çıkarılması için bir kampanya başlatıldı. Kampanya sözcüsü Hasan Oğuzhan AYTAÇ; kampanya esnasında her gün 11.00 - 14.00

saatleri arasında Ankara - Kızılay'da bulunan Yüksel Caddesindeki İnsan Hakları Anıtı önünde Hayat Sende Derneği gönüllüleriyle kampanyanın mesajlarının toplumsal sahiplenilmesini sağlamak için bekleyeceğini belirtti.

Aytaç, kampanyaya destek vermek isteyenlerin hem İnsan Hakları Anıtına gelerek belirtilen saatlerde imza atabileceğini hem de <http://chn.ge/1SKOnKr> üzerinden online imza verebileceğini belirtti. Kampanyaya ayrıca #18yascokerken etiketine destek görseli hazırlanarak atılması durumunda da bu görsellerin sosyal medya hesaplarından yaygınlaştırılacağı ifade edildi. Kurumsal anlamda destek vermek isteyenlerin ise, bilgi@hayatsende.org adresine e-posta atmaları gerektiğini belirtti.

Hayat Sende Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Bayram TUNÇBİLEK ise, gelişmiş ülkelerin hemen tamamında yurtlardan ayrılma yaşının 18'den 23'e çıktığını; Mısır'da bile son dönemde bu yaşın 21 olarak düzenlendiğini belirterek, ülkemizde de buna benzer yasal düzenlemenin yapılmasının ülkemizde çocuk koruma sisteminde önemli bir boşluğu dolduracağını ifade etti.

Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği

2007 yılında yetiştirme yurtlarında yetişmiş bir grup idealist genç tarafından kurulmuştur. Derneğin vizyonu, "Devlet korumasında yetişen çocuk ve gençlerin hayatlarına yenilikçi çözümlerdir. Derneğin üç stratejisi bulunmaktadır. Kurumlarda kalan çocuk ve gençleri eğitimler yoluyla insan kaynağı kalitesini artırarak hayata hazırlamak; yuva ve yurtlarda kalan çocuk ve gençlere ilişkin projeler hazırlamak; yuva ve yurttaki yetişen çocuk ve gençlere ilişkin olumsuz söylemlerle mücadele etmektir.

EK 3.

Change.org Metni

Yurtlardan gençler 18 yaşında ayrılıyor. Normal bir ailede bir çocuğun en çok desteklendiği bir dönem 18 yaş ve sonrası. 18 yaş bir gencin hayatla tek başına mücadele edebilmesi için çok erken bir yaş.

Biz diyoruz ki, yurtlardan ayrılma yaşı 21 olsun. Yurtta yetişen gençler bu sayede daha güçlü ve eşit bir şekilde hayata atılsın. Karşılaştıkları güçlükler bu sayede bir nebze daha azalsın.

EK 4.

Meclis Soru Önergesi

Hayat Sende Derneği

Korumadan Ayrılan Gençlerin Sorunları Hakkında Soru Önergesi Önerisi

1. Çocuk Yuvası, Sevgi Evi, Çocuk Evi, Çocuk Destek Merkezi, Koruyucu Aile Modeli gibi hizmet modellerinden yararlanan gençlerin eğitimlerine devam etmemeleri

durumunda, korumadan ayrılma yaşlarının 18'inde son bulması, en savunmasız durumdaki bu gençleri birçok sıkıntıyla yüz yüze getirmektedir. Gelişmiş birçok ülkede olduğu gibi, korumadan ayrılma yaşının en az 21'e yükseltilmesi gerekliliği hakkında Bakanlığınızca bir çalışma gerçekleştirilmekte midir?

1. Korumadan ayrılan gençlerin başvurabileceği bir mekanizma olarak kurulan, Bakım Sonrası Rehberlik Hizmetleri Birimlerinin aktif olarak çalışmadığı görülmektedir. Bu birimlerin aktif olarak çalıştığı il sayısı ve bu birimlerin personel sayısı hakkında bilgi verebilir misiniz?

1. Korumadan ayrılan gençlerin SGK primlerinin 5 yıl boyunca devlet tarafından üstlenilmesine ilişkin mevzuat bulunmasına rağmen, söz konusu mevzuat uyarınca, 2 yıldır istihdam edilen bireyin bulunmadığı görülmektedir. Bu mevzuatın uygulanmasına ilişkin iş süreci ve iş akışı, yetki ve sorumluluklar ilgili kurumlar arasında netleşmiş midir? Bu mevzuatın kamuoyunca bilinir hale getirilmesi Bakanlığınızca çalışma yapılmakta mıdır?

1. Korunmaya İhtiyacı Olan Çocukların İşe Yerleştirilmesine İlişkin Tüzük uyarınca; korumadan ayrılan gençlerin en az lise mezunu olmaları ve en az iki yıl korumada kalmış olmaları durumunda kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam hakkı bulunmaktadır. En az lise mezunu olamadan korumadan ayrılan gençlerin sayısı yıllar bazında nedir?

1. Korumadan ayrılan gençlerin sayısı yıllar bazında nedir?

1. Koruma kararı haksız yere kaldırılan ve kazanılmış haklarını kaybeden 15.200 civarında birey olduğu bilinmektedir. Bu bireylerin haklarının geri iadesi için Bakanlığımızca bir çalışma yapılmakta mıdır?